

Vrouwen van de Reformatie

Korte levensbeschrijvingen
van aanzienlijke vrouwen
uit de zeventiende eeuw

door

J.H. ALEXANDER

Uit het Engels vertaald door
Ds. W. DE GRAAF

B.V. UITGEVERIJ „DE BANIER” — UTRECHT
1980

Oorspronkelijke titel:
Ladies of the Reformation.
Uitgave: Gospel Standard Strict Baptist Trust Ltd., Harpenden, Herts,
Engeland.

© Copyright 1980 voor Nederland
B.V. Uitgeverij „De Banier” — Utrecht
ISBN 90 336 0109 5

*Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt
door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgeefster.*

Aan een dierbare zuster, Debora,
zonder wier waardevolle hulp als
secretaresse de samenstelling van
dit boek vrijwel onmogelijk zou zijn
geweest, tengevolge van het gebrek-
kig gezichtsvermogen van de schrijf-
ster.

Inhoud:

Voorwoord	9
Inleiding	11
Twee Franse koninginnen	
1. Margaretha van Valois, koningin van Navarre	13
2. Jeanne d'Albret, een andere koningin van Navarre	29
Vier Duitse prinsessen	
3. Elizabeth van Brandenburg	53
4. Elizabeth van Brunswijk	59
5. Sibylla van Kleef	65
6. Catharina van Schwartzburg, de „heldhaftige” genaamd .	71
Vier vrouwen van Hervormers	
7. Anna Reinhard, de vrouw van Zwingli	75
8. Catharina von Bora, de vrouw van Luther	93
9. Idelette van Buren, de vrouw van Calvijn	106
10. Marjorie Bowes, de vrouw van Knox	118
Eén Engelse hertogin	
11. Catharina Willoughby, hertogin van Suffolk	123
Drie Nederlandse martelaressen	
12. Wendelmoet Claesdochter	140
13. Lysken Dirks	144
14. Mevrouw Robert Oguier	147
Nog een koninklijke prinses	
15. Charlotte van Bourbon, prinses van Oranje	152
16. Jaartallen ter vergelijking	159

Voorwoord

Welk een eervolle plaats wordt in het Nieuwe Testament aan godvrezende vrouwen gegeven. En door heel de geschiedenis van de Kerk van God is er een reeks vrouwen geweest, die lichtende voorbeelden waren in hun leven en getuigenis. Wij denken aan sommigen, die terwille van Jezus het martelaarschap hebben ondergaan, en aan anderen, die toegewijde christelijke vrouwen en moeders zijn geweest, en aan nog anderen, van wie de dichterlijke gaven tot zulk een zegen zijn gesteld.

De periode van de Reformatie werd gekenmerkt door een aantal begenadigde vrouwen, die God verwekte. Enkele daarvan worden ons door J.H. Alexander in „Vrouwen van de Reformatie” voorgesteld. De benaming „aanzienlijke vrouwen” (liever dan „vrouwen”) is hier ook gebruikt, omdat zo vele van hen een titel droegen, dames van koninklijke of adellijke afkomst. Wij worden eraan herinnerd, hoe de vermaarde gravin van Huntingdon gewoon was te verwijzen naar de tekst: „Niet vele edelen zijn geroepen.” (1 Cor. 1 : 26) en dan te zeggen: „Ik dank God, dat er niet staat ‚niet een’ ”¹.

Gedurende vele jaren zijn veel leden van de familie Alexander bekend geweest als talentvolle christelijke schrijvers. J.H. Alexander is zeer bekend geworden door haar „Meer dan een denkbeeld” — bijna een klassiek christelijk werk! „Vrouwen van de Reformatie”, zou, vanwege haar afnemend gezichtsvermogen, wel eens haar laatste werk kunnen zijn.

Er is veel bekend over de „mannen van de Reformatie”, zowel Britse als buitenlandse, godsdienstig en staatkundig. „Vrouwen van de Reformatie” geeft een belangrijke aanvulling, „een kijkje achter de schermen” van het leven van de Reformatie. Wij bidden, dat het onder Gods zegen zowel voor jong als oud van nut zal zijn.

Luton, 1977

B.A. RAMSBOTTOM, B.A.

Het Engels heeft hier een woordspeling: „not many” en „not any.” (Vert.)

Inleiding

De Reformatie! Hoe beschouwt u haar? Ziet u haar als een grote schoonmaak van de Rooms-Katholieke Kerk door middel van de prediking van vurige theologen? Of als de vervelende ontredderingen van de Middeleeuwen? Of als een hevige botsing van geloofsovertuigingen, die de hartstochten van mensen zelfs tot een slachting opzweepte? Of misschien beschouwt u haar als een signaal voor de opstand van uitgebuite boeren tegen de rijke, kerkelijke grondbezitters van die tijd?

Al deze bestanddelen hebben hun plaats in de Reformatie, en Jezuïtisch denkende geschiedschrijvers zouden graag willen, dat zij naar zulke lijnen werd bestudeerd. Maar in werkelijkheid was de strijd tussen het Woord van God en de machten van de duisternis, die het niet konden verdragen, de kern van de gehele beweging. In elk land van Europa was het uitgangspunt van de Reformatie het overbrengen van de Bijbel uit een dode taal in zijn eigen taal, en de uitstorting van de Heilige Geest op hen, die de wonderlijke boodschap van een zaligheid uit genade lazen en aanvaardden.

Het leven van elke vrouw, die in dit boek naar voren komt, is een klaar bewijs van dit feit. Elk werd in het oude geloof geboren, elk werd daaruit geleid. Elk had een persoonlijke rol te spelen, die de Reformatie bevorderde, maar ten koste van lijden en in enkele gevallen zelfs van het martelaarschap. Het was niet de gehechtheid aan een stel nieuwe denkbeelden, die hen deed volharden, maar de genade van de Heere Christus, die zij liefhadden, en die elk tot een krachtig werktuig voor Zijn werk maakte.

1.

Margaretha van Valois, koningin van Navarre

Jes. 49 : 23. „KONINGINNEN zullen uw pleegmoeders zijn” (Eng. vert.) zegt de Bijbel van de Kerk van Christus op aarde. Dit was ongetwijfeld de rol van Margaretha van Valois ten aanzien van de Reformatie in Frankrijk, want zij aanschouwde daarvan de geboorte, zij verheugde zich in haar eerste, rustige dagen en zij zette zich ertoe om met praktische hulp haar groei te bevorderen.

Zij werd in 1492 geboren, ruim twintig jaar voordat de belangrijkste kwestie van de reformatie van de kerk was opgekomen. Haar vader was van koninklijke afkomst, en zou de eerste troonopvolger op de Franse troon geweest zijn, als hij niet in 1496 in de strijd gesneuveld was. Hij liet slechts twee kinderen na: Margaretha, de oudste, en een zoontje, Frans, van twee jaar. De volgende koning, Lodewijk XII, was zijn neef en omdat hij een goedgehartig man was, voelde hij een vaderlijke zorg voor de opvoeding van de twee kleine kinderen.... Hij vreesde, dat hun moeder, die wordt beschreven als „een geestkrachtige en ontwikkelde vrouw, maar overgegeven aan genoegens, uiterlijk vertoon en minnarijen”, de kinderen zou overlaten aan gouvernantes en haar eigen hofleven voortzetten. Daarom nam hijzelf hun opvoeding op zich. Hij gaf hun moeder het kasteel Amboise en hij zond, zoals in die tijd de gewoonte was, een keur van adellijke kinderen daarheen om hun kameraden te zijn en samen met hen te studeren. De beste huisonderwijzers werden voor hen aangesteld en zij leerden verscheiden talen, Latijn inbegrepen, zij hadden een leraar in de filosofie, een kapelaan en een doctor in de theologie. De jongens werden in de wetenschap onderwezen - waarschijnlijk ook in de wiskunde- en de meisjes in borduurwerk. Voor Margaretha persoonlijk werd een bekoorlijke, beschaafde jongedame aangesteld, om haar te onderrichten in alle bezigheden, vereist voor een koninklijke prinses, zoals goede manieren, een keurige uitdrukking in spreken en schrijven, zelfverzekerdheid gepaard met bescheidenheid, wer-

ken van liefdadigheid en sympathie voor anderen. Margaretha hield veel van haar en stelde haar later, toen zij koningin van Navarre werd, aan als een van haar hofdames.

Louise was een van de eersten, die het Evangelie uit liefde aannamen. Alreeds een jonge vrouw van hoge beginselen, werden haar gaven nog vergroot door de nieuwe leer, die haar daden rustig bleken te beheersen. Zij is tweemaal getrouwd geweest en de dochter uit haar eerste huwelijk werd een vurig volgeling van de „nieuwe meningen”. Haar tweede huwelijk was dat met de veldmaarschalk van Frankrijk, Chatillon de Coligny, bij wie zij drie zoons had. Zij voedde hen op bij de Schriften en zij groeiden op tot flinke jongemannen, die zóveel van elkaar hielden, dat het gezegde in omloop was: „zij schijnen maar één ziel te hebben”. Elk heeft zich in het leven onderscheiden. De middelste, Gaspar, werd de beroemde Admiraal de Coligny, leider van de Hugenoten, (zoals de Protestanten destijds werden genoemd). Louise verwierf de reputatie, dat zij in de gevaarlijke atmosfeer van de zeden aan het hof, een godvruchtig leven kon leiden. Keren wij terug naar de kinderen in Amboise. Vanaf haar tiende jaar werden voor Margaretha door koning Lodewijk en haar moeder huwelijksplannen besproken. Onderhandelaars bezochten het éne land na het andere: Engeland, voor de toekomstige Hendrik VIII, Portugal, Italië, zelfs Oostenrijk voor de kleine Karel, die later keizer zou worden. Maar deze plannen mislukten en op haar zeventiende jaar verloofde Margaretha zich met de hertog van Alençon, eveneens van de koninklijke linie. Deze jongeman, hoewel haars gelijke in stand, kon in elk ander opzicht niet meer van haar hebben verschild. Hij was nors, ongezellig, niet in het minst intellectueel en zonder de minste waardering voor wie ook. Het ontbrak hem volkomen aan militaire bekwaamheid en moed, eigenschappen, die meetelden bij de mannen van die dagen. Margaretha werd er met de uiterste tegenzin toe gebracht, om zich aan dit huwelijk te onderwerpen. Er wordt van haar gezegd, dat zij heeft verklaard: „Van nu af aan geef ik mijn hart aan God, zoals ik dat nooit aan mijn man zou kunnen!”

De bruiloft werd in koninklijke stijl gevierd, de koning, de koningin, het hof en talrijke adellijke personen waren erbij tegenwoordig en daarna nam de hertog zijn bruid mee naar zijn kasteel in Normandië. Geen van beiden trachtte de ander voor

zich te winnen en de verbintenis was een volkomen mislukking. Margaretha leefde alleen maar om weg te komen naar Parijs en gelukkig waren er veel koninklijke gebeurtenissen, waarbij haar tegenwoordigheid werd geëist. Koning Lodewijk nam een tweede vrouw¹, prinses Maria van Engeland, een zuster van Hendrik VIII. Het huwelijk had nog maar drie maanden geduurd, toen de koning stierf. Hij stond bekend als „de vader van zijn volk”. De volgende in het geslacht was Frans, de broer van Margaretha en zij was als ooggetuige aanwezig, toen hij als Frans I werd gekroond. De volgende gebeurtenis was zijn huwelijk: zijn bruid was prinses Claude, een dochter van koning Lodewijk uit zijn eerste huwelijk.

Margaretha had aan het hof kennis gemaakt met een jongedame, iets jonger dan zichzelf, ontwikkeld, geestig en zeer intelligent. Haar naam was Anna Boleyn. Zij was aanvankelijk gekomen als hofdame van prinses Maria, maar op aanbeveling zowel van Maria als van Margaretha was zij overgeplaatst naar het gevolg van koningin Claude en bleef zij in Parijs. Tussen de beide dames, die in karakter in vele opzichten op elkaar leken, ontstond een wederkerige gehechtheid. Elk vond het heerlijk om te ontkomen, de één aan de verveling van het hof van koningin Claude, de ander aan het sombere gezelschap van haar man. Deze samen doorgebrachte uren waren misschien enige van de meest onbezorgde, die elk van hen beiden ooit zou kennen. Maar hoe stond het met de Reformatie? Wat valt er te zeggen van de uitwerking daarvan op deze koninklijke dame? Zij was te intelligent om geen aandacht te schenken aan de enorm belangrijke godsdienstige vraagstukken, die geleerden en gestudeerden in beroering begonnen te brengen. Maar de Reformatie in Frankrijk was niet zo dramatisch begonnen als in Duitsland, toen de monnik Luther zijn protestplakkaat aansloeg en een grote storm deed opsteken. In Frankrijk was zij bevangen met een oude man, Lefèvre, een zeer vroom Katholiek, die de onaangeroerde Bijbel in de bibliotheek van de Sorbonne voor de dag haalde om te zien, of die hem kon helpen bij de levensbeschrijving van de vele heiligen, die hij zo devoot vereerde. Hij las

¹Zover ik kon nagaan was dit de derde vrouw van Lodewijk; hij trouwde eerst met Johanna, dochter van Lodewijk XI, daarna met Anna van Bretagne, weduwe van Karel VIII en tenslotte met Maria van Engeland. (Vert.)

de Bijbel. Hij kwam daarin niet het soort heiligen tegen, dat hij zocht. Maar hij vond de Heere Jezus Christus en een zuivere leer, die eeuwen lang verborgen was geweest. Hij was een zeer geliefd lector aan de Sorbonne en hij hield van zijn leerlingen. Daarom begon hij hun uiteen te zetten wat hij had gevonden. De aandacht van sommigen onder hen werd terstond geboeid door wat hij hun had te zeggen. In minder dan geen tijd had hij verscheiden aandachtige leerlingen, onder wie Willem Farel, de gebroeders Roussel, Michael d'Arande. In zijn lezingen begon hij de bestudering van de Schrift krachtig aan te bevelen. Dit was iets nieuws voor de grote corporatie van de Sorbonne. De Sorbonne is natuurlijk de Universiteit van Parijs, maar zij was in die dagen veel meer dan een centrum van geleerdheid: zij was staatkundig en godsdienstig zeer machtig. Koningen bogen zich over haar oordelen, alle filosofische en theologische vraagstukken werden voor haar vierschaar gedaagd en zij verwachtte, dat zij het laatste woord zou hebben, -en zij had dat ook- in alle ingewikkelde zaken. Zij was, na de paus, vrijwel de voornaamste macht in Europa.

Toen dan ook de orthodoxe geleerden van deze instelling zich deze nieuwe leer van Lefèvre bewust werden, werd het woord „ketterij” genoemd en een siddering van vrees deed de leerlingen van Lefèvre nauwlettend acht geven op hun geloof. Lefèvre had de brieven van Paulus en daarna het gehele Nieuwe Testament in het Frans vertaald en het licht van het leven scheen helder voor hen. Het was hun vurige begeerte, om dit licht te verspreiden en een prachtige gelegenheid deed zich aan hen voor, toen een rijke bisschop zijn werk begon. Het was Briçonnet, de bisschop van Meaux, een uitgestrekt bisdom in het oosten van Parijs. Als edelman van hoge bekwaamheden was Briçonnet met een koninklijke opdracht naar Rome gezonden, waar hij de gelegenheid had gehad om eens rond te kijken en ontuchtigd te worden, evenals Luther en vele anderen. Bij zijn terugkeer luchtte hij zijn hart voor zijn oude vriend Lefèvre, die hem vriendelijk het Nieuwe Testament in handen gaf en hem adviseerde het te lezen. Hij deed het, zijn ogen werden verlicht en hij begeerde vurig om allen in zijn bisdom deelgenoot te maken van het wonderlijke Evangelie. Hij gebruikte zijn rijkdom voor het drukken en uitgeven van honderden exemplaren van het vertaalde Nieuwe Testament.

*Margaretha van Valois, later koningin van Navarre.
(Van het portret in "Portraits des Personnages Français du XVIe Siècle",
door P.G.J. Niel.)*

Het was vóór het werk van Briçonnet, dat Margaretha van Valois voor het eerst het Evangelie hoorde. Behalve hun eindeloos zitten borduren, werd van de hofdames ook verwacht, dat zij lezingen over verschillende onderwerpen zouden bijwonen en zelfs preken, die in de salons van het Louvre werden gehouden. De lectoren en predikers werden gekozen uit de Sorbonne, en wanneer het de beurt was van de vriendelijke, oude Lefèvre om daar te preken, dan hoorden de dames een nieuw geluid, dat zij tevoren niet hadden gehoord, een liefelijk geluid, een zuiver geluid. Margaretha hoorde het, Anna Boleyn hoorde het en het maakte op hun hart een indruk, die later vrucht droeg. Margaretha scheen echter in die tijd de nieuwe dingen alléén toe te voegen aan haar voorraad vrome stelregels. Zij ontdekte zeer

spoedig, dat dit meer was dan het voordragen van iemands nieuwe denkbeelden. Haar lievelingsprediker en zijn vrienden moesten, onder afkeuring van de Sorbonne, Parijs verlaten. Zij was er bedroefd over, dat zij hen moest missen en ging hun leerstellingen verder onderzoeken. Haar sympathieën werden in hoge mate opgewekt en zij vond een manier om daadwerkelijk hulp te verlenen.

Tien jaar na zijn intronisatie had haar broer Frans I haar voor het leven het hertogdom Berry en de inkomsten daarvan geschonken. Deze prachtige schenking verschafte haar een onafhankelijk inkomen. Zij verkreeg ook het recht van beschermvrouwe van de universiteit te Bourges. Zij maakte rustig bekend, dat studenten, die de nieuwe leer gunstig gezind waren, daar welkom zouden zijn, als Parijs te lastig zou worden. Zo begon haar rol als pleegmoeder van de Reformatie in Frankrijk. Zelf begon zij toe te geven aan de neerslachtigheid over haar dagelijks ongelukkig huwelijk. Op zekere dag, na een lang gesprek met bisschop Briçonnet, met wie zij vertrouwelijk omging, deed hij wat Lefèvre bij hem gedaan had: hij stelde haar een Nieuw Testament ter hand. Zij las het en hield ervan. Hij sprak tot haar hart en zij voelde zich in staat om de wil van God ten aanzien van haar huwelijk te aanvaarden. Dit werd duidelijk door een opnieuw opgewekte en krachtige geest. Zij begon een briefwisseling met de bisschop en had grote belangstelling voor de snelle vooruitgang van de Reformatie in zijn gehele bisdom, die uitsluitend te danken was aan het Evangelie.

De bisschop doorreisde zijn gehele bisdom, en daar hij inzag, dat onkundige priesters nooit in godvrezende leraars veranderd konden worden, ontzegde hij hun de kansel en plaatste de leerlingen van Lefèvre erop. Het Franse Testament werd overal gelezen. Het was een welvarend wol- en wijndistrict, en wolhandelaars, die het boek op de markten kochten, waar het bijna dagelijks werd gelezen en besproken, namen het mee door het gehele district. De wolkammers en de wijnbereiders waren er zeer mee ingenomen. Wie kon lezen verzamelde op het etensuur, in de avonden en op de sabbat anderen om zich heen en las het Woord van God voor. Voordat ooit geregelde samenkomsten of preekdiensten werden georganiseerd, werden tal van mensen bekeerd en getuigden door hun veranderd leven van hun liefde tot de Heere Christus. Het was een merkwaardige tijd. „De

Heere gaf het Woord: groot was het gezelschap van hen, die het bekend maakten”. Margaretha en Briçonnet droomden beiden, dat het licht van het Evangelie weldra over het gehele koninkrijk zou schijnen.

Maar de affaires van koningen stoorden deze grote onderneming. Frans en Karel V waren elkanders grote tegenstanders en Frans bereidde zich erop voor, om Provence van het gebied van Karel af te rukken. Hij verzamelde zijn legers en zoals dat in die tijden de gewoonte was, nam hij een deel van de hofhouding mee. Margaretha, de koningin-moeder en vele andere dames reisden met hem mee en hun gezelschap vestigde zich te Lyon, terwijl Frans verder ging. De man van Margaretha, de hertog van Alençon, werd als bevelhebber van één sectie van het leger aangesteld. En nu begon te Lyon, de tweede stad van het koninkrijk, een groot evangelisatiewerk. De kapelaan van Margaretha, Michel d'Arande, één van de leerlingen van Lefèvre, was steeds geestdriftig in de verbreiding van het Evangelie en hij preekte openlijk in de stad voor een grote menigte. Deze vrijmoedigheid moedigde daar bepaalde geleerden in hoge mate aan. „Met apostolische ijver en werkkraft reisden ook zij”, zo lezen wij, „naar de omliggende districten en strooiden het goede zaad van het Woord naar alle kanten”. De tegenstand tegen dit werk werd zeer groot, ondanks de bescherming van Margaretha en men moest er wel wat lijden voor verduren.

De oorlog van Frans verliep aanvankelijk voorspoedig. Hij verdreef de vijand uit de Provence en bereidde zich toen voor op een veldtocht in Italië. De twee legers raakten slaags te Pavia, met een ontzaglijk verlies aan mensenlevens. Ditmaal behaalde Karel de overwinning en Frans werd gevangen genomen. Toen dit nieuws het hof te Lyon bereikte, bracht het iedereen tot wanhoop, maar wat de geestelijke strijd van Margaretha het meest verzwaarde was, dat de nederlaag vrijwel zeker aan het lafhartig gedrag van haar man te wijten was. Hij had zich teruggetrokken en was van het slagveld weggevlucht, met medeneming van de troepen, waarover hij voor Frans het bevel voerde. Toen hij bij de poorten van Lyon verscheen, werd hij met minachting begroet en zelfs Margaretha kon er niet toe komen, om met hem te spreken en hem aan te kijken. Lijdend aan pleuris en zich diep schamend over zichzelf, begaf de hertog zich te bed, kreeg spoedig koorts en was de dood nabij. Toen Margare-

tha vernam, hoe ziek hij was, had zij veel wroeging over haar onchristelijke gedrag en ging zij terstond naar zijn bed. Gedurende twee of drie weken paste zij hem zorgvuldig op, las hem voor uit de Schriften en sprak over de Zaligmaker. De arme man sleepte zijn bestaan slechts zes weken na de veldslag voort en toen stierf hij.

Het Franse hof zond gezant na gezant naar de keizer om hem de vrijlating van Frans af te smeken, maar tevergeefs. Hij werd van het éne kasteel naar het andere overgebracht, om pogingen tot zijn bevrijding te verijdelen.

Tenslotte zond de koningin-moeder een verzoek aan de paus, om ten behoeve van hen tussenbeide te komen. De paus kon dit niet doen en antwoordde, dat hun nederlaag een straf van God was, omdat zij toelieten, dat de ketters zich in het land vermenigvuldigden en dat er onmiddellijk een poging in het werk gesteld zou worden om hen uit te roeien. De koningin-moeder, die nu de taak van koningin-regentes op zich nam, ging terug naar Parijs en riep een parlement bijeen, waarbij Beda, het hoofd van de Sorbonne, aanwezig was, om te overleggen wat hun te doen stond. Dit was juist wat zij verlangden en zij bepleitten vurig een strenge vervolging. Zij besloten te beginnen bij de top en ontboden Briçonnet, de bisschop van Meaux, om voor hen te verschijnen. „Herroep, óf de brandstapel” was het verschrikkelijke alternatief, dat hem werd voorgehouden. Briçonnet stond versteld. Hij had zich een bespreking over geloofszaken voorgesteld, maar nooit, dat hem zulk een wrede bedreiging zou worden voorgeworpen. Wat dachten zij van zijn adelstand, zijn hoge positie en zijn uitgestrekt bisdom? Zij keken hem met hardvochtige ogen aan. Hij aarzelde. Hij rekende niet met de woorden van God in het Evangelie voor zulk een toestand. Hij herriep zijn eens zo geliefde geloof. De bisschop werd ertoe gebracht om een belofte te ondertekenen, dat hij in zijn bisdom drie edicten zou uitvoeren: het herstel van de aanbidding van Maria en de heiligen; het verbod om het Nieuwe Testament of een Luthers geschrift die toen in omloop waren, te kopen of te lezen; en het tot zwijgen brengen van alle protestantse predikers. Het geval Briçonnet is diep treurig. Hij had een reformatie van geloofsopvattingen binnen de kerk voorzien en niet om geheel met haar te breken, maar zoiets was onmogelijk. De Evangelieboodschap van de zaligheid om niet, stond lijnrecht tegenover de

pauselijke godsdienst van verdiensten en een gekochte zaligheid en zij konden nooit met elkaar in overeenstemming worden gebracht. Hij ging terug naar Meaux. Lefèvre, Farel en Roussel, die daar onder zijn patronaat hadden gestaan, vluchtten terstond weg, Lefèvre naar Straatsburg en Farel tenslotte naar Genève.

Het was voor zijn kudde een hevige schok. Hun onderherder, die hen in het Woord van God had ingeleid en daarvoor, naar het scheen, zo ijverig had zorg gedragen, had hen in de steek gelaten. De kudde sloot zich nauwer aaneen en toen het verzet tegen de drie wrede edicten strafbaar werd, gaven sommigen van hen hun leven en lieten moedige getuigenissen na. Het lezen en prediken geschiedde nu ondergronds, zoals wij dat noemen.

Margaretha moet zeer geschokt zijn geweest. Zij maakte bij de bisschop geen melding van zijn afvalligheid, maar ongetwijfeld bad zij voor hem, dat de Heere wilde terugkeren en in vergeving op hem wilde neerzien, zoals Hij dat deed bij Petrus, die Hem verloochende. Zij verleende onmiddellijk de nodige hulp, door de deuren van haar universiteit wijder open te zetten voor de ontsnapte predikers. Zij onderhield een voortdurende briefwisseling met Frans in de verschillende plaatsen, waar hij gevangen zat en verkreeg zowaar zijn koninklijk pardon voor één van haar beschermelingen. Op haar bericht van de vervolging, waarmee een begin werd gemaakt, zond Frans een onvoorwaardelijke order aan zijn parlement, waarin hij hen verbood om verder te gaan, voordat zij zijn koninklijke goedkeuring hadden. „Ik ben nog steeds uw koning”, schreef hij.

Omdat de aanhoudende verzoeken om zijn vrijlating, die naar Karel werden gezonden, geen resultaat opleverden, schreef Frans aan Margaretha en droeg haar op om persoonlijk voor hem te gaan pleiten. Zij trof onmiddellijk maatregelen om dit te doen en ging op reis naar Madrid, waar toen juist zowel de overwinnaar als de gevangene zich bevonden. Zij kwam aan bij het hof. Karel ontving haar. Toen zij zeer welsprekend haar zaak voor hem bepleitte, keek hij haar aan. Zij was nu weduwe. Hij kon haar tot een keizerlijke kroon verheffen. Alles aan haar was bewonderenswaardig: haar leeftijd drie en dertig (hij was toen vijf en twintig), haar schoonheid en grote bekwaamheden. Maar haar godsdienst! Neen. Hij wierp de gedachte van zich af en verheugde zich in het genot van de macht, om al haar

smeekbeden af te slaan. Zij moest zonder resultaat naar Frankrijk terugkeren. Toch was het niet veel maanden later, toen Karel op enige vernietigende voorwaarden, Frans vrijliet. Gedurende meer dan twee jaar bleef Margaretha weduwe, ofschoon haar verscheiden suggesties aan de hand werden gedaan, waaronder Hendrik VIII van Engeland, die wachtte op een scheiding van Catharina van Aragon. Daarna trouwde zij in januari 1527 met Hendrik, koning van Navarre, een voortreffelijk man, die zich in de oorlogen van Frans had onderscheiden. Hij was elf jaar jonger dan zij, maar de leeftijd deed er blijkbaar niet toe, zo goed schenen zij bij elkaar te passen. Margaretha bleef een jaar in Parijs en smaakte de vreugde, dat zij het leven schonk aan een dochter, Jeanne. Haar man was in die tijd weg om te zorgen voor de zaken van haar hertogdom Barry en toen hij terugkeerde besloot het gezin in Navarre te gaan wonen. Zij kwam aan in Béarn, waar zij met groot enthousiasme werden verwelkomd. Zij vestigden zich daar om van hun erfenis te genieten.

Het koninkrijk Navarre bestond oorspronkelijk uit twee koninkrijken: Opper- en Neder-Navarre, maar in die tijd kon Hendrik slechts aanspraak maken op Neder-Navarre. Opper-Navarre was van zijn vader op een zeer oneerlijke- in werkelijkheid onwettige- manier afgenomen. Toen de oude Hendrik in één van de Europese oorlogen aan de zijde van de koning van Frankrijk tegenover de paus had gestaan, had de paus rustig de ban als een wapen tegen hem gebruikt en verklaard, dat hij, daar de koning van Navarre in de ban was gedaan, Opper-Navarre aan de koning van Spanje zou geven als een beloning voor zijn hulp. De koning van Frankrijk en de koning van Navarre stonden machteloos tegenover deze wandaad.

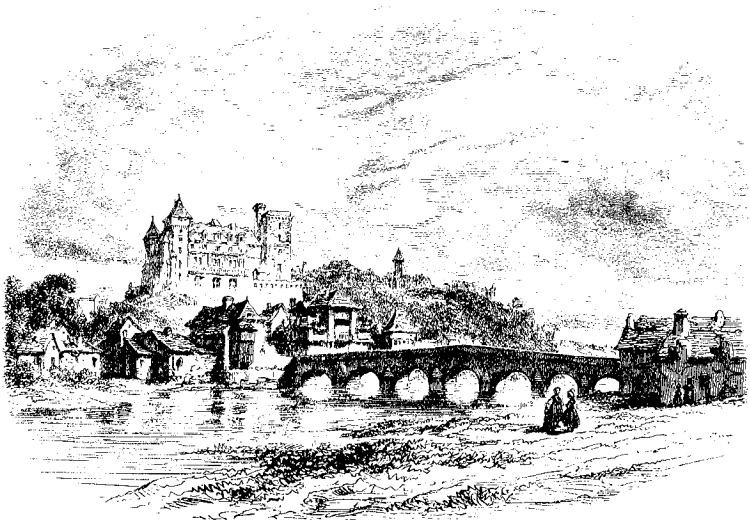
Jarenlang had men langs diplomatieke weg beproefd om Opper-Navarre terug te vorderen, maar zonder resultaat. Hoewel Frans zijn geliefde zuster bij haar huwelijk met milde hand vele geschenken had gegeven, had hij niet de middelen om de koning van Spanje ervoor ter verantwoording te roepen. Het ligt aan de Spaanse kant van de prachtige Pyreneeën, die de grens vormen tussen Spanje en Frankrijk en de koningen van Spanje waren vastbesloten het te houden. Neder-Navarre is het gebied in de uiterste zuidwesthoek van Frankrijk, waar de bergen naar de vlakte van Biscaje in glooiingen overgaan. Het was daarom de

natuurlijke weg tussen de twee grote landen en uiterst kwetsbaar. Daar Hendrik de landen van zijn vader niet kon heroveren, nam hij de voorzorgsmaatregelen om langs deze grens vestingsteden te bouwen en versterkte en vergrootte hij de stad Pau, de hoofdstad van Béarn.

Omdat Hendrik zijn land zeer verarmd aantrof, bracht hij er bekwame landbouwkundigen heen, om de boeren het land beter te leren gebruiken en hij beloofde hen door hun land te schenken. Margaretha, die veel van bloemen hield, legde een grote belangstelling voor tuinbouw aan de dag en maakte landschappen van de terrassen van Pau, dat prachtig gelegen is op een heuvelrug beneden de bergen. Hendrik verbeterde ook het wetboek van strafrecht, waarmee hij een strikte en onpartijdige rechtsorde vestigde. Margaretha verzamelde opnieuw geleerden en Hugenoten om zich heen en haar hof werd een van de beroemdste in Europa. Het waren gelukkige jaren voor haar, die slechts verdonkerd werden door de dood van een zoontje. Dit veel begeerde kind was zwak vanaf zijn geboorte en het stierf na vijf maanden. Hoewel vervuld van smartelijke teleurstelling, toonde zij een opmerkelijke overgave aan God, toen zij bij zijn begrafenis het „Te Deum” liet zingen en op de plakaten, waarop zijn dood bekend gemaakt werd, de woorden zette: „De Heere heeft gegeven, de Heere heeft genomen, de naam van de Heere zij geloofd.”

In haar verdriet wendde Margaretha zich weer tot de studie van de Schriften en de bescherming van de geleerden en Hugenoten predikanten. Dat was geenszins gemakkelijk. Haar man hield er eigenlijk niet van, dat zij zich zo openlijk bij deze betwiste godsdienst aansloot. Weliswaar keurde hij goed, dat zij de gebeden van de kerk uit het Latijn in het Frans liet vertalen, maar hij werd geprikkeld doordat zij door leerstellige vraagstukken in beslag werd genomen. Op zekere dag, toen hij haar aantrof in een discussie met Farel en Roussel, gaf hij haar een klap in het gezicht. De twee geschrokken predikanten gingen de kamer uit. Hendrik bood zijn verontschuldiging aan, maar het was een verdrietig ogenblik. Daarna liet hij haar echter edelmoe-dig haar eigen gang gaan en woonde zelfs de meer gezellige samenkomsten bij, die in haar salon werden gehouden.

Ofschoon men nog steeds op Navarre als een toevluchtsoord voor Hugenoten kon vertrouwen, was Margaretha zeer voor-

Het kasteel Pau.

zichtig, om haar broer, die door de kardinalen van Béarn goed met haar onrechtzinnigheid op de hoogte werd gehouden, geen aanstoot te geven. Het was in die tijd, dat haar vriend uit haar kinderjaren, de Montmorency, haar verried en tot de koning zeide: „U moet ketterij met de dood straffen, te beginnen met uw zuster”. Frans zond hem boos weg, maar ontbood Margaretha naar Parijs om haar gedrag te rechtvaardigen. Zij gehoorzaamde zonder aarzeling, maar bij haar aankomst werd zij koel, zelfs hardvochtig door haar broer ontvangen, die haar verweet, dat zij het geloof van de kerk verloochende. In het geheel niet ontmoedigd, verdedigde zij zich rustig en vaardig. Zij hield staande, dat zij het oorspronkelijk geloof aanhing, dat zo oud was als het eerste christendom.

Frans luisterde naar haar argumenten en wilde geen verdere klachten tegen haar aanhoren. Maar zij nam de gelegenheid te baat om met hem over kerkreformatie te spreken en het bleek haar, dat hij daarmee instemde. Zij haalde hem zelfs ertoe over om de prediking bij te wonen van haar vriend Roussel en twee andere protestantse predikers, die toen -tot grote verontrusting van de priesters- in Parijs waren.

Na haar thuiskomst begon zij zich met dichtkunst en literatuur bezig te houden. Zij hield van gedichten en vervaardigde ze zelf

en zij schreef een boek „De spiegel van de zondige ziel”, een uitlegging van het vers: „Schep in mij een rein hart, o God!” Het geeft overal blijk van christelijke ootmoed en dringt erop aan om tot zaligheid uitsluitend op Christus te vertrouwen. Terwijl het in geen polemische vorm was geschreven en ook niet speciaal de Lutherse leerstellingen verdedigde, hield het die wel staande en verklaarde die door stil te staan bij de dood van Christus als het enige offer voor de zonde. Er werd geen melding gemaakt van de voorspraak van heiligen, menselijke verdiensten, of het vagevuur. Deze weglatingen waren voor de papisten even erg als ketterij. Een ander punt, dat hun aanstoot gaf, was, dat Margaretha, die een vertaling uit het Latijn in het Frans gaf van het gebed „Salve Regina”, waarin Maria wordt aangesproken als de koningin van de hemel, in plaats daarvan het gebed omwerkte en er overal beden tot Christus van maakte.

Het boek werd uitgegeven en het werd door zijn belangrijke inhoud en de stand van de schrijfster, terstond populair. De hervormers in het bijzonder zagen in de publicatie ervan een mogelijke vrijheid voor zichzelf om hun opvattingen gedrukt te krijgen en in breder kring in omloop te brengen. Maar wat zei de Sorbonne van dit boek? Het had onmiddellijk de aandacht getrokken en het werd op staande voet veroordeeld. Bij elke gelegenheid preekten zij ertegen, en Beda, hun hoofd, durfde zelfs de zuster van zijn souverein uit te maken voor een ketter en de vriendin van ketters.

Zij dreven hun razernij tot het uiterste door, toen zij de studenten op één van hun colleges een toneelstuk lieten opvoeren, waarin Margaretha in verfoeilijke taal werd gehekeld. Calvijn, die in die tijd in Parijs was, deelt ons mee, dat vele andere verzinsels in dezelfde trant tegen „die voortreffelijke vrouw” werden ingebracht. Toen dit schandelijk gedrag de koning ter ore kwam, was hij net zo toornig, alsof de beledigingen tegen hemzelf waren gericht en hij zond terstond soldaten om de auteurs in dit schandelijke spel te arresteren. Zij omsingelden het gebouw en namen velen van de jonge mensen in hechtenis en wierpen hen in de gevangenis. Margaretha had niet gewild, dat er voor haar zulk een wraak genomen werd en op haar voorspraak werden zij spoedig in vrijheid gesteld.

Beda werd niet bedwongen. Hij eiste, dat de Sorbonne het boek zou censureren, maar Frans was er hoogst verontwaardigd over,

dat het boek van zijn zuster zo behandeld zou worden. Hij beval de hoofden van alle faculteiten, dat zij het boek moesten lezen en daarna verslag uitbrengen, of zij het al dan niet kettters vonden. Zij deden het, maar omdat zij de koning niet wilden krenken, stelden zij voor om de gedachte aan censuur te laten vallen. De Sorbonne was een voortdurende vijand van het Protestantisme en in geen enkel opzicht verzwakt door deze onderwerping aan de koning. Calvijn was de volgende, die gedwongen werd deze collegezalen te verlaten. Hij ging op weg naar Navarre en werd door Margaretha welkom geheten. Hij vestigde zich voor een tijd te Nerac, een vestingstad aan de Spaanse grens, maar hij bezocht haar dikwijls en preekte in Pau. Het is te begrijpen, dat wanneer Margaretha luisterde naar zijn godvruchtig preken, dit gewoonlijk in haar eigen salon was. In werkelijkheid heeft zij zich nooit als gebonden lid bij de Hugenoten-kerk gevoegd. Toen de vervolgingen toenamen en er steeds meer hervormers naar Navarre kwamen, ging zij met hen op een voorzichtiger manier te werk, omdat zij niet graag Frans wilde krenken, die, onder invloed van vastberaden papisten, thans meer vijandschap toonde dan hij ooit had gedaan.

Toen haar oude vriend Lefèvre, nu in de negentig, schriftelijk haar bescherming vroeg, zond zij een verzoekschrift aan de koning, waarin zij alleen maar melding maakte van de behoefte van de oude man aan verandering van lucht, daar zij de bedoeling had om hem voor de rest van zijn leven in Navarre te onderhouden. Hij had in Blois gewerkt aan het opnieuw ordenen en catalogiseren van de bibliotheek daar van zijne majesteit, maar hij werd nu van verschillende zijden bedreigd. Dit werd toegestaan en de oude man kwam naar haar kasteel. Dit was voor Lefèvre een aangename tijd, die zeven jaar duurde en waarin hij de komende en gaande vluchtelingen ontmoette en met hen sprak.

Op zekere dag nodigde de koningin hem uit om met haar te dineren in gezelschap van verscheiden van deze geleerden, op wier conversatie zij zeer was gesteld. Lefèvre scheen in dit opgewekt gezelschap buitengewoon verdrietig. Wat was de reden? Margaretha wilde het weten. Bevend betreurde de oude man zijn leven en toonde zich jaloers op hen, die de martelaarskroon hadden verworven, „terwijl ik”, zei hij, „o wat een slecht mens ben ik geweest, heb doorgeleerd tot bij de honderd jaar en

mijn leven zocht te verlengen door een schandelijke vlucht”. Met vele teksten uit de Schrift, die haar uitstekend geheugen bij de hand had, trachtte Margaretha hem ervan te overtuigen, dat hij zijn lot niet moest betreuren. De andere gasten deden hetzelfde door hem op de goedertierenheid van God te wijzen, die hem in zijn ouderdom een schuilplaats had geschonken en tenslotte was de oude man weer getroost. Terwijl hij hun allen plechtig een goede nacht wenste en zich verontschuldigde, omdat hij behoefte had aan slaap, trok hij zich terug op zijn kamer, waar hij in slaap viel om op aarde nooit meer te ontwaken. Margaretha sprak dikwijls over dit merkwaardig sterven en vereerde zijn begrafenis met haar tegenwoordigheid.

Gedurende deze zorgelijke jaren hield Margaretha zich bezig met maatschappelijke verbeteringen in haar koninkrijk. Zij opende scholen en ziekenhuizen in Navarre. Zij bezocht de zieken en toonde belangstelling voor de verbetering van de artsennijlkunde. Zij bouwde en subsidiëerde ziekenhuizen voor de armen in andere plaatsen, één te Alençon, de provincie van haar eerste man, één te Mortagon, één te Parijs en één in haar eigen stad Pau. Ook subsidiëerde zij in Parijs een weeshuis voor arme kinderen, die naar hun kledij „roodjassen” werden genoemd. Margaretha werd in haar goedhartigheid zo nu en dan bedrogen. Eens verleende zij gastvrijheid aan twee mooipratende, die eigenlijk Libertijnen waren. Lieden van dit soort, (later Antinomianen genoemd), hielden vast aan de gevaarlijke leer, dat men vrij was van alle zelfbeheersing, als men Christus maar had aangenomen. Zij „verdraaiden de Schrift” door te beweren, dat een zondaar, eenmaal gered, nooit verloren kon gaan, wat hij ook deed en daarom deden zij wat zij wilden. Deze secte heeft Calvijn in Genève veel last bezorgd en toen hij vernam, dat twee van hen bij de koningin van Navarre gehoor hadden gekregen, kon hij niet anders dan haar schrijven, om haar voor hen te waarschuwen. Zij was daarover niet best te spreken en schreef hem een scherpe brief terug, maar in zijn verdediging ging hij dieper op de kwestie in en toonde aan, hoe onjuist hun argumenten waren.

Toen Margaretha ouder werd, voelde zij zich steeds meer aangetrokken tot een leven van overdenking en gebed. Haar maatschappelijke positie belemmerde haar daarin en daarom trok zij zich voor enige maanden terug in een retraitshuis en

werd een soort koninklijke abdis. Zij leefde in de grootste eenvoud en verzamelde de zusterschap om zich heen om de Bijbel en godsdienstige boeken te bestuderen. Zij bevond zich daar, toen het bericht van de dood van Frans Navarre bereikte. Het werd enkele dagen voor haar verborgen gehouden, maar zij vermoedde het en droomde ervan en toen het haar werd meegedeeld, sloot zij zich verscheiden dagen op in haar kamer. Frans had veel gebreken gehad en haar vrienden veel kwaad gedaan, maar op dit ogenblik was alleen hun bijzondere genegenheid tot elkaar van belang. Hij had haar „mijn Margaretha van de Margaretha's” genoemd en van haar kant bedekte de liefde een menigte van zonden. Zij bleef wat langer en onderbrak haar verblijf daar slechts voor het huwelijk van haar dochter. Ze kon zich niet gelukkig voelen bij het vooruitzicht van de gereformeerde godsdienst in Frankrijk. De nieuwe koning, haar neef Hendrik II, had Catharina de Medici, vurig rooms, als vrouw. Margaretha had er zich over verbaasd, dat haar broer dit huwelijk tot stand had gebracht. De jonge dame was niet van adellijke afkomst, maar zij erfde rijkdommen van haar beroemde bloedverwant, Lorenzo il Magnifico, de zoon van een handig koopman. De paus, haar oom, had het voorstel van Frans met vreugde aangenomen; pausen waren dikwijls van boerenafkomst en niet van koninklijke bloede. Maar deze jonge dame was schrander en zou haar man beïnvloeden. Het voorspelde weinig goeds voor de Hugenoten.

Margaretha keerde terug naar Pau, maar haar verblijf duurde niet lang meer. Op een avond, toen zij op het terras naar een komeet stond te kijken, vatte zij een kou, die snel overging in pleuris. Zij leed veel pijn, maar verdroeg die zeer geduldig. Men dacht niet, dat zij zou sterven, maar gedurende drie dagen kon zij niet spreken. Onverwacht kwam het einde. Zij riep: „Jezus! Jezus! Jezus!”, en blies de laatste adem uit. Zij was zeven en vijftig jaar oud.

Sommige roomse schrijvers hebben gezegd, dat zij op haar sterfbed haar protestants geloof heeft herroepen, maar dit is een geliefkoosd verzinsel en in het geval van deze merkwaardige, geestelijk gezinde vrouw is er niets om dat bevestigen.

2.

Jeanne d'Albret, een andere koningin van Navarre

Jeanne d'Albret was het enige kind van Margaretha van Valois en de koning van Navarre. Zij werd in januari 1528 geboren en erfde van de bekwaamheden en de liefvalligheid van haar moeder meer dan de liefde tot geleerdheid. Van haar vader had zij die rondborstige en moedige aard, die haar in het leven onderscheidde. Wat de Hugenoten aangaat: terwijl Margaretha hun van ganser harte haar bescherming en daadwerkelijke hulp had geboden, daar werd Jeanne in werkelijkheid één van de hunnen en leed met hen mee.

Jeanne wordt beschreven als een kind „van ongewone bedrijvigheid en opgewekt van aard”. Zij was de vreugde van haar moeder en zij was zulk een gunsteling van haar vader en van haar oom Frans I, dat zij „la mignonne des rois”, de lieveling van de koningen werd genoemd. Frans zei, dat hij voor haar opvoeding zou zorgen, maar Margaretha was bang, om haar aan het Franse hof achter te laten en ook haar vader wilde haar thuis houden. Om tot overeenstemming te komen stelde Frans haar als haar eigen hofhouding het kasteel van Plessis-les-Tours ter beschikking, waarvan hij voor het grootste deel de kosten betaalde. Het was wat, om een koningskind, een troonopvolgster te zijn! De kleine prinses moest op vierjarige leeftijd gaan, met haar gouvernante als haar enige intieme gezellin, en dit gekunstelde leven beginnen. Haar werd een kapelaan toegewezen, onder toezicht van de bisschop van het bisdom, een leraar in de klassieke talen, talrijke bedienden en enige zorgvuldig uitgekozen kinderen van ongeveer haar eigen leeftijd. Zij nam afscheid van haar ouders, die nu naar Navarre vertrokken. Is het verwonderlijk, als wij lezen, dat zij dikwijls hartstochtelijk verlangde om naar huis te gaan en dat zij uren achtereen zat te schreien?

Arm kind! Zij was van belang bij de onderhandelingen op het gebied van de staatkunde. Tijdens haar kinderjaren werden, misschien zonder dat zij het zelf wist, tussen koningen en keizer huwelijksaanzoeken van hier en daar overwogen, terwijl haar

moeder intussen een wakend oog hield op elk voor- of nadeel. Soms leek het, alsof een beraamd huwelijk Opper-Navarre aan de familie zou teruggeven en dan verontrustten de gevolgen van deze toegenomen kracht een andere koning, die daarna zijn invloed aanwendde om dit te voorkomen. Dit ging door, totdat zij twaalf jaar oud was, toen de beslissende keus viel op Wilhelm, hertog van Kleef, een knappe, jonge ridder van vier en twintig jaar, rijk en beschaafd, tevens van goede familie, met een zuster, getrouwd met Hendrik VIII van Engeland en de andere, Sibylla, getrouwd met de keurvorst Johan Frederik van Saksen. Ook behoorde hij tot de protestantse vorsten van Duitsland, wat Margaretha aangenaam was, daar zij zelf, zoals wij weten, zeer gehecht was aan het gereformeerde geloof.

De hertog aanvaardde dankbaar het aanbod, maar Jeanne niet. Zij was ontstemd over de afspraak en zo jong als zij was, schreef zij eigenhandig twee geheime protesten, één vóór de verloving en één daarna en liet ze door getuigen bevestigen en ondertekenen. Zij verklaarde daarin, dat het huwelijk van nul en generlei waarde was, omdat haar vader, haar moeder en haar oom Frans haar toestemming onder dwang hadden afgeperst. Dit gebeurde echter in het geheim en de huwelijksplechtigheden gingen door. Het huwelijk werd met bijna koninklijke praal gevierd, waarbij de koning, de koningin en velen van het hof tegenwoordig waren. Toen alles voorbij was, ging de hertog naar zijn land terug, totdat zijn bruid tenminste vijftien jaar oud zou zijn en het werd Jeanne toegestaan bij haar ouders in Navarre te wonen.

Nu smaakte Margaretha het genoeg, dat zij de opvoeding van haar jeugdige dochter in eigen hand kon nemen. In plaats van de meesteres te zijn van haar eigen kasteel, moest zij zich, onder het oplettend opzicht van haar moeder, in haar levensgewoonten beperken. Margaretha reorganiseerde haar studiën en voegde de bestudering van de Heilige Schriften eraan toe.

„Ofschoon het enige jaren duurde”, zegt haar levensbeschrijver, „voordat zij zich duidelijk aan de zijde van de Reformatie stelde, was toch dit onderricht ongetwijfeld het goede zaad, dat later zou opbloeien. Omdat zij dikwijls in het gezelschap van haar vader verkeerde, hebben zonder twijfel het land Navarre en de grootse Pyreneeën de liefde voor dit land in haar opgewekt, die later zo sterk in haar was”.

Ongeveer achttien maanden na haar huwelijk bereikte Navarre een ontstellend bericht. Karel V had, op zijn veldtocht tegen de protestantse vorsten van Duitsland, de landen van de hertog van Kleef, de man van Jeanne, onder de voet gelopen. Tot hun afschuw vernamen zij, dat Wilhelm geen vinger had uitgestoken, maar zich zeer laf had overgegeven en erger dan dat alles, dat hij in de voorwaarden van het verdrag, dat hij had moeten ondertekenen, had beloofd om de roomse godsdienst in zijn hertogdom te herstellen en zijn verbond met Frankrijk op te zeggen. (Welk een verschil van karakter met zijn zuster Sibylla, die Karel trotseerde en de stad Wittenberg dapper tegen hem verdedigde.) De verontwaardiging steeg ten top bij Margaretha en haar man en ook bij Jeanne. Zij verlangden met hun gehele hart, dat zij dit huwelijk ongedaan konden maken. Dat was in het geheel niet gemakkelijk. De protestantse godsdienst van de jongeman, ofschoon aanlokkelijk voor Margaretha, was Frans volstrekt niet welgevallig geweest en het blijkt ons dat Margaretha haar broer in een zeer smekende trant schrijft. „Zoals ik u eerst in mijn onwetendheid smeekte, om dit huwelijk tot stand te brengen, terwijl ik voor u de neiging van mijn dochter verborg, zo smee ik u nu zeer onderdanig, of u ons behulpzaam wilt zijn om haar in vrijheid te stellen voor de kerk en de mensen, zoals ik weet dat zij dat is voor God, want ik zou haar liever in het graf zien, dan in het bezit van een man, die u heeft bedrogen en schande over zichzelf heeft gebracht”.

Het Franse hof nam de zaak onmiddellijk in behandeling en wendde zich tot de paus om een bul, waarin het huwelijk nietig werd verklaard op grond van het feit, dat dwang was gebruikt om het tot stand te brengen. De hertog van Kleef, die verlangde uit deze verwickelingen te geraken, zond een dergelijk verzoekschrift. Nu werd het geheime protest van Jeanne, dat op zulk een juiste wijze door getuigen was bevestigd en ondertekend, voor de dag gehaald. Het duurde lang, voordat de zaak was afgedaan. Jeanne hernieuwde plechtig haar protest, nu met goedkeuring van de koning en haar moeder en het werd te Alençon ondertekend. Tenslotte trad Jeanne op de volgende Paasdag te Plessis-les Tours na de hoogmis naar voren en voor een vergadering van hovelingen, prelaten en haar oude hofhouding las zij volmaakt kalm haar protest voor. Zij legde haar hand op een misboek en zwoer plechtig, dat de verklaringen waar waren.